

ASGARI ÜCRET ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN İŞSİZLİĞE ETKİSİ¹

EFFECTS OF THE TAX WEDGE OF MINIMUM WAGE TO THE UNEMPLOYMENT

Hüseyin KUTBAY*

Cemalettin GEREDE**

Elyasa AKSOY***

ÖZ

Hizmet akdiyle çalışan işçiye sosyal bakımdan uygun bir yaşama biçimini asgari düzeyde sağlaması amacıyla verilen asgari ücret üzerinden hesaplanan vergi ve benzeri mali yükümlülükler ile işverenin istihdam etmiş olduğu her bir işçi için katlanmak zorunda olduğu fiskal yükümlülüklerden oluşan asgari ücret üzerindeki vergi takozu, toplam işgücü maliyeti ile işçinin eline geçecek net ücret arasında ciddi bir fark meydana getirerek toplam işgücü maliyetlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda; Türkiye’de vergi takozunun ve asgari ücretin işsizlik üzerindeki etkileri 1989SY01-2016SY02 dönemi için ekonometrik olarak incelenecek olup çalışmanın, işsizliğin nedenleri arasında yer alan vergi takozuna politika yapı-

ABSTRACT

The wage given service contract workers with the aim of providing socially convenient life style is called minimum wage. The tax wedge is consist of both the tax calculated on minimum wage and similar fiscal obligations and fiscal obligations that has to be endured by employer for each employee. The financial burdens are a significant part of total labor costs and generate a remarkable gap between total labour cost and net wage. High tax wedge on employment lead to an increase in labor costs of the company, at the same time it also affects the unemployment level. In this context; Effects of tax wedge and minimum wage on unemployment will be examined empirically between 1989SY01 – 2016SY02 period in Turkey. This study will help

* Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü

** Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü

*** Arş. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

¹ Bu çalışma 14-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Aydın’da düzenlenen International Congress on European Union Relations, Economics, Finance and Econometrics’16 da sunulan “Asgari Ücret Üzerindeki Mali Yüklerin İşsizliğe Etkisi” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş şeklidir.

M.G.T.: 20.12.2017 / M.K.T.: 18.04.2018

çılarının dikkatlerini bir kez daha konu üzerine çekecek olması yönüyle literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Vergi Yü-
kü, Vergi Takozu, İşsizlik.

Jel Kodlar: E24, H24, J32, J68.

to take policy makers' attention on tax wedge topic. So it is thought that this study will provide contribution to the literature.

Keywords: Minimum wage, tax burden, tax wedge, unemployment

1- GİRİŞ

Hizmet akdiyle bir işverene bağlı olarak çalışan işçinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin haysiyetli bir şekilde yaşayabilmesi ve sosyal bakımdan münasip bir yaşama biçimini asgari düzeyde sağlayabilmesi için elzem olan, işçilere bir çalışma karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım, kültür vb. gereksinimlerini günün fiyatları üzerinden en az düzeyde karşılamaya yetecek şekilde belirlenen ayrıca işçinin çalıştırılabileceği en düşük ücret düzeyini ifade eden asgari ücret, sosyal bir politika aracı olarak piyasadaki ücretlerin minimum düzeyine müdahale edilebilmesini sağlayan ve gelir garantisi yönü olan sosyal karakterli bir ücrettir. Buna göre tüm çalışanların ve ailelerinin daha iyi bir yaşam standardına sahip olabilmeleri amacıyla ortaya çıkan asgari ücret, özellikle son yüzyıl içerisinde giderek kurumsallaşan bir sosyal politika uygulaması niteliğini kazanmıştır.

Sosyal devlet anlayışı özelinde birçok OECD ve AB ülkesinde de uygulanmakta ve özellikle vasıfsız emeğin korunmasına yönelik alınmış bir önlem olan asgari ücret, işveren açısından maliyet, işçi açısından ise gelir unsuru olarak kabul edildiğinden, işveren ve işçi arasındaki uyumsuzlukların ana temasını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da ücretin en alt düzeyi olan asgari ücret hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan oldukça önemli bir yapıya sahiptir. Fakat her ne kadar bir sosyal devlet anlayışının istemi olarak uygulanması gerekliliği vurgulansa da, asgari ücretin sadece fizyolojik ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olup sosyal ve kültürel ihtiyaçlara cevap verecek düzeyde olmaması bununla birlikte üzerindeki vergi (gelir, damga vergisi ve dolaylı vergiler) ve benzeri mali yükümlülüklerin (SGK primi işçi payı ve işsizlik işçi payı, SGK primi işveren ve SGK işsizlik işveren payı) de %35-%45 arasında seyretmesi tartışma konusu olarak günümüze kadar gelmiş ve hala devam etmektedir.

Söz konusu tartışmaların odak noktasını ise vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin işveren ve ücretli üzerinde oluşturduğu mali külfet olarak tanımlanan vergi takozu oluşturmaktadır. Nitekim ücretliler ve işveren üzerindeki istihdam vergisine dönüşen vergi takozu nedeniyle çalışanın reel ücretini ifade eden net geliri azalmakta, işveren üzerindeki mali külfet ise artmakta ve sonuç olarak kayıtdışı istihdam dolayısıyla kayıtdışı ekonomi ve işsizlik oranı büyümektedir.

2- ASGARİ ÜCRET ve VERGİ TAKOZU

Bu bölümde, bir işverene bağlı olarak çalışan işçilerin elde etmiş olduğu asgari ücret uygulamasının yıllar itibarıyla gelişimi ile asgari ücret üzerinden hesaplanan ve vergi ve benzeri mali yükümlülükleri oluşturan dolaysız (gelir ve damga vergisi ile işsizlik sigortası fonu ve SGK primi) ve dolaylı mali yükler (ÖTV, KDV vb.) ele alınacaktır.

2.1- Asgari Ücret

Emeğin karşılığı olan ve işverene bağlı olarak çalışan işçilerin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek ücretlerin alt sınırına işaret eden asgari ücret uygulamasının geçmişi oldukça eskilere dayanmaktadır. Fikren Yunan filozof Platon'a, uygulama yönünden ise tarihin en eski ve en iyi korunmuş yazılı

kanunlarından biri olan M.Ö. 2000'li yıllardaki Babil Devleti'nin Hammurabi Kanunları'na kadar dayanan asgari ücret olgusu² Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde ise esnaf dayanışma teşkilâtı olarak nitelendirilen ahi örgütleri ve esnaf locaları tarafından düzenlenmiş olup bu örgütler çalışma hayatında çeşitli aranjman fonksiyonları görmüştür. Nitekim bu dönemde ahi örgütleri fiyatlara müdahale etmiş, yamak-çırak-kalfa ve usta piramidi arasındaki ilişkileri düzenleyerek, esnaf ve işçilerin uygun hayat koşulları sağlayabilmesi konusunda önemli roller üstlenmiştir.³ Bu dönemde, ücretin en alt sınırını temsil eden asgari ücret konusunda devletin bilinen ilk müdahalesi 1806 yılında gerçekleşmiş olup (2 Şaban 1226) düzenlenen fermanla o dönemde geçerli olan para birimi ile belli işlerde çalışan işçilerin ücretleri tespit edilmiş⁴. 1833 yılında ise İbrahim Paşa (Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu) tarafından işçi sağlama konusunda var olan sıkıntıları aşmak için bir ücret komisyonu kurulmuştur.⁵ İşçi ve işveren temsilcilerinden meydana gelmekte olan bu komisyon ücretleri arz ve talebe göre haftalık olarak belirlemiş, hafta tatilini düzenlemiş ve dinlenme sürelerini artırmıştır. Kurtuluş savaşı sürecinde çıkarılan 1921 tarihli "Ereğli Kömür Havzası Maden İşçilerinin Hukukuna Mütedair" 151 sayılı Kanununun 11. maddesinde ise, maden ocaklarında çalışan işçilerin asgari ücretlerinin tespit edilmesi öngörülmüştür.⁶

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte 1923 yılında, İzmir'de yapılan ilk Türkiye İktisat Kongresi'nde belediye meclislerinin işçi ücretlerinin asgari hadlerini ülkenin geçim şartlarına mütenasip olacak şekilde üç ayda bir tespit ve ilan etmeleri kararlaştırılmış.⁷ 1931 yılında ise 151 sayılı Havza-i Fahmiye Kanunu çıkarılmış olup bu kanun ile ocak sahibi, işçi birliği temsilcisi ve iktisat vekâletinin öngöreceği üç kişilik bir heyetçe işçiye ödenecek asgari ücret seviyesinin tespit edileceği belirtilmiştir⁸ ancak 1936 tarihine kadar asgari ücret uygulaması genel anlamda yasal bir dayanağa sahip olmadığı gibi uygulama imkânı da bulamamıştır.⁹ Asgari ücretin yasal olarak belirlenmesi lüzumu Türkiye'de ilk defa 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde ele alınmış olsa da ilk düzenleme 1936 yılında 3008 sayılı İş Kanunu ile yapılabilmektedir.¹⁰ Fakat 3008 sayılı İş Kanununun 32. maddesinde, ekonomik ve sosyal gereksinimler dolayısıyla İktisat Vekâletince önerilecek işlerde saat başına, günlük, haftalık, aylık veya parça başına yahut yapılan iş miktarına göre ödenecek işçi ücretlerinin en alt sınırının tüzük ile tespit edileceği karara bağlanmış¹¹ olsa da II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı olumsuz koşullar nedeniyle asgari ücret uygulaması 1950'li yıllara kadar geçerlilik kazanamamıştır.¹²

² Özal Çiçek, Asgari Ücretin Vergi Dışı Kalmasının Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi: Ülkeler Arası Bir Karşılaştırma, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 2013, s. 23.

³ Türk-İş, Asgari Ücret, Türkiye ve Dünya Uygulaması, Türk-İş Yayınları, No: 19, Ankara, 1978, s. 17.

⁴ Burçin Yılmaz Eser, Harun Terzi, Türkiye'de Asgari Ücret: Sorunlar Öneriler, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2008, s. 29-30.

⁵ Osman Akgül, Türkiye'de Asgari Ücret Sisteminin Uluslararası Standartlar Açısından Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul, 2014, s. 74.

⁶ Adem Korkmaz, Çağdaş Gelişmeler Açısından Asgari Ücret: Genel Olarak Dünyada ve Türkiye'de, Ankara: Kamu-İş Yayınları, 2003, s. 153.

⁷ Zeynep Karaçor, İbrahim Özmen, Fatma Nur Yorgancılar, Asgari Ücret, İşsizlik Oranı ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2010), Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi- VII, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2011, s. 6.

⁸ Kıvanç Duru, Asgari Ücret Uygulamasının İşgücü İstihdamına Etkisi, 2015, s. 3.

⁹ Hüseyin Avsallı, Adem Korkmaz, Türkiye'de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2012, s. 153.

¹⁰ Seyhan Erdoğan, Türkiye'de Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararlarında İşçi ve İşveren Temsilcilerinin Yaklaşımları (1969-2013), İŞ, GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2014, s. 4.

¹¹ Adem Korkmaz, Murat A. Dulupçu, Bekir Gövdere, Haluk Songur, Onurlu İnsan Onurlu Yaşam İçin İnsani Ücret, İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, Nakış Ofset, İstanbul, 2013, s. 110.

¹² Musa Gök, A. Zafer Yalçın, Türkiye'de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yükümlü Grupları ile Karşılaştırılması, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2015, s. 228.

1950 tarihinde çıkarılan 5518 sayılı Kanun ile 3008 sayılı İş Kanununun maddeleri günün gereksinimlerine göre tekrar gözden geçirilmiş, asgari ücrete ilişkin 32. madde de iktisadi ve içtimai bakımdan lüzum görülecek yerlerde ve işlerde asgari ücretlerin alt sınırının nizamname yerine mahalli komisyonlarca (Komisyonlar o mahalledeki yetkili çalışma teşkilatına mensup memurun başkanlığında bir işçi ve işveren temsilcisi ile mahalli ticaret, sanayi ve ziraat odalarının kendi aralarında seçecekleri bir temsilci ve belediye encümeninden gönderilecek bir üye ve mahalli hükümet doktoru ile sendikadan gönderilecek bir üyeden oluşmaktadır) belirlenmesi olarak değiştirilmiş¹³ ve bu komisyonda yer alacak kişilerin belirlenmesinde yetkili organ Çalışma Bakanlığı olmuştur. Çalışma Bakanlığı'nın 1951 yılında çıkarmış olduğu "Asgari Ücretlerin Tespitine Müteallik Yönetmelik" te asgari ücret, aynı nevideki işlerde, işçilere normal bir çalışma günü hak edışı olarak verilen ve işçinin zaruri olan gıda, mesken, giyim, yakacak ve aydınlatma gibi gereksinimlerini karşılayabilecek düzeydeki ücret olarak tanımlanmıştır.¹⁴ 1951-1967 arasında mahalli komisyonlar asgari ücretlerin alt haddini belirlerken, yörenin ve bölgenin içinde bulunduğu koşulları (hayat pahalılığı, ortalama ücretleri, işçilerin ortalama yaşam düzeylerini), yapılan işin niteliğini ve adil bir asgari ücret belirlemek için lüzumlu olan diğer hususları göz önünde bulundurma gibi birçok görevle donatılmışlardır.¹⁵ Ancak komisyonlar arasındaki koordinasyon eksiklikleri, bunların asgari ücret mekanizması hakkında tam bir bilgi sahibi olmamaları ve ortaya çıkan problemleri egale edecek etkin bir kurumsal yapının var olmaması gibi aksaklıklar beklenen sonuçların elde edilmesine (özellikle düşük gelirliilerin korunması ve satın alma güçlerinin artırılması) mani olmuştur.¹⁶ Bunun üzerine 1967 yılında 931 sayılı İş Kanununun ve 1968 tarihli asgari ücret Yönetmeliği'nin hazırlanmasıyla birlikte asgari ücret uygulamasında aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:¹⁷

- Mahalli komisyonların yerini merkezi nitelikteki asgari ücret tespit komisyonuna bırakmasıyla birlikte yerel yapılanma kaldırılmış ve tek komisyon ilkesi benimsenmiştir.
- Komisyonun en geç iki yıl aralıklarla asgari ücreti tespiti (Komisyon, asgarî ücretin tespitinde işçilerin besin ve besin dışı gereksinimlerini göz önüne almanın yanı sıra, hayat pahalılığını, sosyal ve ekonomik durumu, fiilen ödenmekte olan ücretlerin genel ortalamasını, toplu iş sözleşmelerinde ücret ve asgarî ücretlerin seyri, işçinin çocuk (16 yaşında ve daha küçük) veya büyük oluşunu ve yapılan işin niteliğini göz önüne alacaktır) şart kılınmıştır.
- Asgari ücretlerin belirlenmesinde genellik ilkesinin öne çıkmasıyla, asgari ücretin hizmet akdi ile çalışan bütün işçiler için saptanması benimsenmiş (Basın mensupları ve gemi adamları hakkındaki özel mevzuat ortadan kaldırılmıştır).
- Komisyonun kararları kesin kabul edilmiş ve itiraz yöntemi kaldırılmıştır.

931 sayılı İş Kanununun ve 1968 tarihli asgari ücret Yönetmeliği'nin hazırlanmasıyla birlikte göreve başlayan merkezi özellikteki asgari ücret tespit komisyonu 1969, 1972 ve 1973 yılında asgari ücret tespitlerini bölgesel gelişmişlik farklılıklarına göre yapmış olup bu bölgeler ve tespit edilen asgari ücretler Tablo 1'de ele alınmıştır.

¹³ Osman Akgül, a.g.e., 2014, s.74.

¹⁴ Yusuf Alpaydın, Hüseyin Burgazoğlu, Taha Eğri, İskender Gümüş, İnsani Ücretin Hesaplanması: Türkiye İçin Bir Model, 2015, s. 29.

¹⁵ Seyhan Erdoğan, a.g.e., 2014, s. 6.

¹⁶ Zeynep Karaçor, İbrahim Özmen, Fatma Nur Yorgancılar, a.g.e., 2011, s. 6.

¹⁷ Osman Akgül, a.g.e., 2014, s. 75; Burçin Yılmaz Eser ve Harun Terzi, a.g.e., 2008, s. 130

Tablo 1: Bölgesel Asgari Ücret Tespitleri (1969, 1972, 1973)

Bölgeler	16 Yaş Üzeri		16 Yaş ve Altı	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık
<i>1969 Asgari Ücret Tespiti (TL)</i>				
I. Bölge	19,50	585,00	17,50	525,00
II. Bölge	18,00	540,00	16,00	480,00
III. Bölge	17,00	510,00	15,00	450,00
IV. Bölge	16,50	495,00	14,50	435,00
V. Bölge	16,00	480,00	14,00	420,00
VI. Bölge	15,50	465,00	13,50	405,00
<i>1972 Asgari Ücret Tespiti (TL)</i>				
I. Bölge	25,00	750,00	21,00	630,00
II. Bölge	23,50	705,00	20,00	600,00
III. Bölge	23,00	690,00	19,00	570,00
IV. Bölge	22,00	660,00	18,50	555,00
<i>1973 Tarım Asgari Ücret Tespiti (TL)</i>				
I. Bölge	21,00	630,00	18,00	540,00
II. Bölge	19,00	570,00	16,50	495,00
III. Bölge	17,00	510,00	14,50	435,00

Kaynak: Korkmaz, 2004: 58.

1969 yılındaki asgari ücret tespitinde Türkiye'deki iller bölgesel gelişmişlik farklılıklarına göre 6 bölgeye ayrılmışken, 1972 yılındaki asgari ücret tespitinde bölge sayısı altıdan dörde, 1973 yılı için ise asgari ücret tespitinde bölge sayısı dörtten üçe indirilmiştir. Merkezi niteliğe sahip asgari ücret tespit komisyonu ilk kurulduğu yıllarda yaptığı ücret tespitlerinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarını dikkate almışken, 1974' ten sonra sadece sanayi ve hizmetler ile tarım ve ormancılık için ayrı ayrı ama ulusal düzeyde asgari ücret belirleme yoluna gitmiş ve 16 yaş altı-üstü ayrımını gözeterek tespit yapmaya başlamıştır.

1989 yılından sonra sektörel ayırım kaldırılarak sadece 16 yaş altı-üstü için tespit yapılmaya başlanmıştır¹⁸ 2003 yılında benimsenen 4857 sayılı yeni İş Kanunu ve 2004 tarihli Asgari Ücret Yönetmeliğinde ise komisyonun yapısı korunurken, mahallî veya bölgesel yahut ülke düzeyinde olmak üzere bir işkolu veya birden fazla işkolu ifadesi yerine bütün işkollarını kapsayacak şekilde saptanabileceği ifadesi getirilerek, tüm işkollarını kapsayan tek bir asgari ücretin olacağı kesin hükme bağlanmış¹⁹ böylece asgari ücret, iş sözleşmesi ile çalışan ve 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin çalıştığı bütün iş kollarında geçerli bir ücret olarak açıkça düzenlenmiş²⁰ 2014 yılında ise asgari ücret uygulamasında mevcut alt-üst yaş sınırı kaldırılmıştır. Asgari ücretin ilk kez

¹⁸ Cemil Rakıcı, Tarık Vural, Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2011, s. 62.

¹⁹ Seyhan Erdoğan, a.g.e., 2014, s. 8.

²⁰ Osman Akgül, a.g.e., 2014, s. 76.

İzmir İktisat Kongresi'nde belirlenmesinden günümüze kadar geçirmiş olduğu farklı uygulamalar Tablo 2'de ele alınmıştır.

Tablo 2: 1923'ten Günümüze Asgari Ücret Uygulaması

Merkezi Komisyon	2014-2016 2014 yılında asgari ücret tespit edilirken 16 yaşını dolduranlar ve 16 yaşını doldurmamışlar diye ayırım yapılmamış, farklı uygulama yerine artık tek bir ücret skalası belirlenmiştir. 2014 yılında resmileşen ve hala geçerliliğini koruyan asgari ücret uygulamasıyla 16 yaşından küçükler de büyükler kadar ücret alacak ve en geç iki yılda bir belirlenecek asgari ücretin tespitinde yaş sınırı olmayacaktır.
	2004 2003 yılında benimsenen 4857 sayılı yeni İş Kanunu ve 2004 tarihli Asgari Ücret Yönetmeliğinde ise komisyonun yapısı korunurken, mahallî veya bölgesel yahut ülke düzeyinde olmak üzere bir işkolu veya birden fazla işkolu ifadesi yerine <i>bütün işkollarını kapsayacak şekilde</i> saptanabileceği ifadesi getirilerek, tüm işkollarını kapsayan tek bir asgari ücretin olacağı kesin hükme bağlanmış böylece asgari ücret, iş sözleşmesi ile çalışan ve 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında olan veya olmayan her türlü işçinin çalıştığı bütün iş kollarında geçerli bir ücret olarak açıkça düzenlenmiştir
	1989-2003 Asgari ücret, merkezi nitelikteki asgari ücret tespit komisyonu tarafından bölgesel ve sektörel bir ayırım gözetmeksizin ancak 16 yaş alt-üst kriteri dikkate alınarak tüm ülke için tek düzey olarak belirlenmiştir.
	1974-1988 Merkezi niteliğe sahip asgari ücret tespit komisyonu ilk kurulduğu yıllarda yaptığı ücret tespitlerinde bölgesel gelişmişlik farklılıklarını dikkate almışken, 1974' ten sonra sadece sanayi ve hizmetler ile tarım ve ormancılık için ayrı ayrı ama ulusal düzeyde asgari ücret belirleme yoluna gitmiş ve 16 yaş altı-üstü ayırımını gözeterek tespit yapmaya başlamıştır
	1969-1973 931 sayılı İş Kanununun ve 1968 tarihli asgari ücret Yönetmeliği'nin hazırlanmasıyla birlikte asgari ücret uygulamasında Mahalli komisyonların yerini merkezi nitelikteki asgari ücret tespit komisyonu almış ve yerel yapılanma kaldırılarak bölgesel bazda tek komisyon ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca Komisyonun en geç iki yıl aralıklarla asgari ücreti tespiti şart kılınmış, asgari ücretlerin belirlenmesinde genellik ilkesi öne çıkmasıyla asgari ücretin hizmet akdi ile çalışan bütün işçiler için saptanması benimsenmiş, komisyonun kararları kesin kabul edilmiş ve itiraz yöntemi kaldırılmıştır.
Mahalli Komisyon	1951-1967 1950 tarihinde çıkarılan 5518 sayılı Kanun ile 3008 sayılı İş Kanununun maddeleri günün gereksinimlerine göre tekrar gözden geçirilmiş, asgari ücrete ilişkin 32. madde de iktisadi ve içtimai bakımdan lüzum görülecek yerlerde ve işlerde asgari ücretlerin alt sınırının nizamname yerine mahalli komisyonlarca belirlenmesi olarak değiştirilmiş ancak bu dönemlerde de istenilen sonuç elde edilememiştir.

Nizamname 1936	Asgari ücret ile ilgili ilk düzenleme 1936 yılında 3008 sayılı İş Kanunu ile yapılabilmektedir. Fakat 3008 sayılı İş Kanununun 32. maddesinde, ekonomik ve sosyal gereksinimler dolayısıyla İktisat Vekâletince önerilecek işlerde saat başına, günlük, haftalık, aylık veya parça başına yahut yapılan iş miktarına göre ödenecek işçi ücretlerinin en alt sınırının tüzük ile tespit edileceği karara bağlanmış olsa da II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı olumsuz koşullar nedeniyle asgari ücret uygulaması 1950'li yıllara kadar geçerlilik kazanamamıştır.
3 Kişilik Komisyon 1931	151 sayılı Havza-i Fahmiye Kanunu çıkarılmış olup bu kanun ile ocak sahibi, işçi birliği temsilcisi ve iktisat vekâletinin öngöreceği üç kişilik bir heyetçe işçiye ödenecek asgari ücret seviyesinin tespit edileceği belirtilmiştir. 1936 tarihine kadar asgari ücret uygulaması genel anlamda yasal bir dayanağa sahip olmadığı gibi uygulama imkânı da bulamamıştır
Belediye Meclisleri 1923	Asgari ücretin belirlenmesi gereğine ilk kez İzmir İktisat Kongresi'nde değinilmiş olup belediye meclislerinin işçi ücretlerinin asgari hadlerini ülkenin geçim şartlarına mütenasip olacak şekilde üç ayda bir tespit ve ilan etmeleri kararlaştırılmıştır.

Kaynak: Yılmaz Eser & Terzi, 2008: 131.

2.2. Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Takozu

Asgari ücret üzerindeki vergi takozu, ücret bordrosu üzerinden doğrudan yapılan vergi kesintileri (gelir vergisi ve damga vergisi) ve benzeri kesintiler (SGK primi, fon kesintileri ve zorunlu tasarruf) ile harcamalara bağlı olarak dolaylı vergilerden (KDV, ÖTV vb.) oluşmaktadır. Asgari ücret üzerinden hesaplanan bu vergi ve benzeri kesintiler bir taraftan işçinin hak kazandığı gelirini azaltırken, diğer taraftan işverenin bir işçi için katlanmak zorunda olduğu mali yükümlülüklerini arttırarak işsizliğin ya da kayıtdışı istihdamın artmasını etkilemektedir.²¹ 2016 yılı brüt asgari ücret ve asgari ücret üzerinden hesaplanan vergi ve benzeri mali yükler sonrasında işçinin net ücreti ile işverene maliyeti Tablo 3'te gösterilmiştir.

²¹ Cemil Rakıcı, Tarık Vural, a.g.e., 2011, s. 64.

Tablo 3: Net Asgari Ücret ve İşverene Maliyeti

Brüt Asgari Ücret (a)	1.647 TL
SGK Primi (b) = a*0.14	230,58 TL
İşsizlik Sigortası Fonu İşçi payı (c) = a*0.01	16,47 TL
Gelir Vergisi Matrahı (d) = [a-(b+c)]	1.399,95 TL
Gelir Vergisi (e) = d*0.15	209,99 TL
Asgari Geçim İndirimi* (f) = 1.647*0.50*0.15	123,53 TL
AGİ Sonrası Ödenecek Vergi (g) = e - f	86,46 TL
Damga Vergisi (h) = a*0.00759	12,50 TL
Toplam Kesintiler (i) = b + c + g + h	346,01 TL
Net Asgari Ücret (i) = a - i	1.300,99 TL
İşverene Maliyeti	
Brüt Asgari Ücret	1.647 TL
SSK Primi İşveren Payı** (j) = a*0.205	337,64 TL
İşsizlik Sigortası Fonu İşveren Payı (k) = a*0.02	32,94 TL
İşverene Toplam Maliyet	2.017,58 TL

Kaynak: <http://www.csgb.gov.tr> (23.06.2016).

Not: *, Asgari geçim indirimi hesaplamasında; 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun 32. maddesi uyarınca işçinin, bekâr ve çocuksuz olduğu ve sadece kendisi dikkate alınmıştır) **; 5510 sayılı Kanununa göre SGK primi işveren payı %20,5 alınmıştır.

Tablo 3'te de görüldüğü üzere işçinin brüt ücreti üzerinden alınan en önemli mali yükümlülüklerden biri gelir vergisidir. Ücret gelirlerinin safi tutarı üzerinden alınmakta olan gelir vergisinin matrahı, işveren tarafından para ve ayın olarak sağlanan menfaatlerin gayrisafi tutarından belli indirimlerin yapılmasından sonra kalan miktarı ifade etmekte olup bu matrah üzerinden artan oranlı vergi tarifesine göre gelir vergisi hesaplanmakta daha sonra ise tarifeye göre hesaplanan gelir vergisinden, ücretlinin bekâr-evli, eşi çalışıyor-çalışmıyor ve çocuk var-yok durumlarına göre hesaplanan asgari geçim indirimi mahsup edilmekte ve kalan tutar ödenecek gelir vergisini oluşturmaktadır. Asgari brüt ücret üzerindeki bir diğer dolaysız vergi yükü ise 488 sayılı Kanun kapsamınca ücret gelirleri üzerinden binde 7,59 oranında kesilen damga vergisidir. 2016 yılı için asgari ücretlinin brüt asgari ücreti üzerinden aylık kesilen damga vergisi miktarı 12,50 TL, yıllık ise 150,00 TL'dir. Asgari ücretli birinin katlanmak zorunda olduğu diğer yükler ise vergi benzeri mali yükler olup, bunlar %14 oranında sosyal güvenlik prim kesintisi ve %1 oranında işsizlik sigortası fonu işçi payıdır.

Asgari ücretlinin üzerinde oluşan vergi takozunun yanında, ayrıca işverene SGK primi işveren payı (%20,5) ve işsizlik sigortası fonu işveren payı (%2) gibi ekstra maliyeti de bulunmaktadır. Asgari ücretin işverene maliyetini arttıran unsurların başında ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 82. maddesinin 2.fıkrası gereğince, prime esas kazançların alt sınırı ile asgari ücret oranları arasındaki farkın işverene ödetirilmesi gelmektedir. Bu uygulamayla birlikte işveren, ödemediği ücretin primini ödemek zorunda bırakılmakta ve işverenden bir karşılık olmaksızın tahsilât

yapılması söz konusu olmaktadır.²² Doğrudan vergilerin ve benzeri mali yükümlülüklerin ücretlerin reel değerleri üzerinde ki etkilerinin benzeri dolaylı vergilerde de görülmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca belirlenen asgari ücret üzerinden dolaysız olarak kesilen vergi ve benzeri mali yüklerden sonra işçinin hak kazandığı net tutar, harcamalara dâhil olduğu andan itibaren dolaylı vergiler (KDV, ÖTV vb.) aracılığıyla birlikte yeniden vergilendirilme sürecine girmekte bu da asgari ücretlinin katlanmak zorunda olduğu mali yükleri yükseltmektedir.²³ Asgari ücret üzerinden işçinin ve işverenin katlanmak zorunda olduğu dolaylı ve dolaysız mali yükler (vergi takozu) 2016 asgari brüt ücret üzerinden hesaplanarak Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Asgari Ücret Üzerindeki Dolaylı-Dolaysız Vergi Takozu

Mali Yükler Brüt Ücrete Göre (%)		İşçi		İşveren	
		Net Ücrete Göre (%)	Brüt Ücrete Göre (%)	Net Ücrete Göre (%)	
Dolaysız Vergiler	-GV*	6,00	7,61	6,00	7,61
Açısından Mali Yükler	-DV				
Vergi Benzeri Mali Yükler	-İşsizlik Sigortası Fonu -SGK Primi	15,00	18,99	37,50	47,47
Dolaylı Vergiler	(ÖTV, KDV, vb.)	7,90	10,00	--	--
Açısından Mali Yükler					
Toplam Mali Yükler	-GV, DV -İşsizlik Sigortası Fonu -SGK Primi -Dolaylı Vergiler**	28,90	36,60	43,50	55,08

Kaynak: Tablo 3'deki verilerden yazar tarafından derlenmiştir.

Not: *Asgari geçim indirimi düşüldükten sonraki kısım hesaplama dâhildir.

**Dolaylı vergi hesaplamalara 130.099 TL olarak yansıtılmıştır. Bu hesaplamada asgari ücretli kişinin elde ettiği tüm geliri temel ihtiyaçlara harcadığı varsayılarak, ortalama dolaylı vergi oranı %10 temel alınmıştır.

Tablodaki verilerden de anlaşıldığı üzere ücretlinin asgari brüt ücretinden %6 dolaysız vergi, %15 ise vergi benzeri mali yük kesilmektedir. Dolaysız olarak kesilen vergi ve benzeri mali yükler ise net ücretinin %26,6'sını oluşturmaktadır. Net ücretini alan işçinin geliri harcamalara dâhil olduğunda net ücretinin ortalama %10'u kadar da dolaylı vergi alınmaktadır. Bir işverene bağlı olarak çalışan işçinin net ücretinin toplamda %36,6'sı dolaysız ve dolaylı vergi olarak alındığından ücretlinin bu oran kadar cebine daha az para girmektedir. İşveren ise çalıştırdığı her bir işçi için brüt asgari ücrete ilave olarak %22,5 oranında işsizlik sigortası fonu işveren payına ve SGK primi işveren payına katlanmak zorunda kalmaktadır. Tablo 5'de asgari ücretle çalışmakta olup eşi çalışmayan ve iki çocuk sahibi olan bir bireyin asgari brüt ücretinden vergi ve benzeri mali yükümlülükler kesildikten ve asgari geçim indirimi eklendikten sonra elde ettiği net ücretinin tamamını hane halkı tüketim istatistikleri kapsamında ya-

²² Özal Çiçek, a.g.e., 2013, s. 93.

²³ Adem Korkmaz, a.g.e., 2003, s. 200.

pılan tasnifteki harcama kalemlerine sarf ettiği varsayılmış ve TÜİK'in hane halkı tüketim harcaması araştırması temel alınarak Ocak 2016 itibariyle asgari ücretli kesimlerin harcamalarının çeşitli harcama gruplarına göre dağılımı ele alınmıştır.

Tablo 5: Ocak 2016 İtibariyle Asgari Ücretli Kesimlerin Harcamalarının Çeşitli Harcama Gruplarına Göre Dağılımı

<i>Harcama Grupları</i>	<i>Harcama Kalıbı</i>	<i>Harcama Miktarı TL (Aylık)</i>	<i>Harcama Miktarı TL (Günlük)</i>
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	30,1	410,26	13,68
Alkollü İçecekler, Sigara ve Tütün	4,6	62,70	2,09
Giyim ve Ayakkabı	2,8	38,17	1,27
Konut ve Kira	38,8	528,85	17,63
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri	4,8	65,42	2,18
Sağlık	1,8	24,53	0,82
Ulaştırma	5,5	74,97	2,50
Haberleşme	3,2	43,62	1,45
Eğlence ve Kültür	1,3	17,72	0,59
Eğitim Hizmetleri	0,3	4,09	0,14
Lokanta ve Oteller	4,6	62,70	2,09
Çeşitli Mal ve Hizmetler	2,2	29,97	1,00
Toplam	100	1.363	45,44

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/> (25 Mayıs 2016).

Not: Tablodaki verilerin hesaplanması, 4 kişilik bir aile üzerinden yapılmış; eşi çalışmayan ve 2 çocuklu bir asgari ücretlinin, asgari geçim indiriminden kaynaklı geliri de hesaplamaya dâhil edilmiştir. Harcama grubunun belirlenmesinde, TÜİK'in 2014 yılı hane halkı tüketim harcaması araştırmasından faydalanılmıştır. Harcama kalıplarının belirlenmesinde, TÜİK'in 2014 yılına ait "Gelire göre sıralı %20'lik gruplarda tüketim harcamalarının türlerine göre dağılımı" tablosundan yararlanılmış ve asgari ücretli kesimlerin harcama kalıpları gelirden en az pay alan 1. %20'lik dilime göre hesaplanmıştır. Harcama miktarlarının hesaplanmasında ise; 2016 Ocak ayına ait net asgari ücret miktarına, asgari geçim indirimi ilave edilerek yaklaşık olarak elde edilen 1.363 TL, harcama kalıplarındaki yüzdelerle oranlanarak, her bir harcama grubuna ait aylık harcama miktarı hesaplanmıştır. Aylık harcama miktarları 30'a bölünerek; harcama gruplarının günlük harcama miktarları hesaplanmıştır.

Tablo 5'deki harcama gruplarının içerisinde yer alan malların bazıları Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2016 yılı için geçerli olan ortalama madde fiyatları istatistiklerine göre değerlendirilmiş olup ülke bazında 2016 tarihi itibari ile ortalama kira bedeli 688 TL'yi bulurken, asgari ücretli olarak çalışan kişinin kira ve diğer konut harcamaları için ayrabildiği tutar sadece 528,85 TL'dir. Asgari ücretlinin sadece konut kira bedeli için harçayabileceği miktar diğer konut harcamaları haricinde ortalama kira bedelini bile karşılayamadığından, geliri sadece asgari ücretten ibaret olan kişi kentsel hizmetlerin az olduğu konutlarda ya da yaşam olanakları diğer konutlara nazaran daha düşük olan evlerde yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Sefalet sadece konutla sınırlı olmayıp, sağlıklı yaşam konusunda da asgari ücretliyi etkilemektedir. Çünkü asgari ücretlinin kendisi, eşi ve çocukları için harçayabileceği mak-

simum sağlık harcaması 24,53 TL iken 2016 yılı için uzman doktor muayene ücreti ile laboratuvar tahlil ücreti toplamı 31 TL olup, asgari ücretlinin ailesi için harcayabileceği maksimum miktar bunu bile karşılayamazken tedavisi için kullanmak zorunda olduğu ilaçları hiçbir şekilde karşılamayacaktır. Bunun yanında aile bireylerinden maksimum sadece bir kişinin hastalığa yakalanmış olması gerekiyor. Çünkü harcanabilecek miktar bir kişi için bile azami miktardadır.

Asgari ücretlinin sağlıklı beslenebilmesi için ve her evinde vazgeçilmezi olan ortalama fiyatlı bir buzdolabını (TÜİK madde fiyatlarında buzdolabının ortalama fiyatı 2.145 TL olarak belirlenmiştir) alabilmesi için mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri için ayırabildiği 65,42 TL ile başka hiçbir ev eşyası almaksızın ya da ev bakım hizmeti yaptırmaksızın yaklaşık 33 ay çalışması gerekiyor. Asgari ücretlinin çalıştığı işyerine ulaşımı bile büyük bir sorun olmaktadır. Çünkü belediye otobüs biletinin Türkiye ortalamasının 1,90 TL olduğu koşullarda, asgari ücretlinin ulaşım için ayırabildiği pay yalnızca 74,97 TL olup asgari ücretlinin sadece hafta içi çalıştığı düşünülüğünde işyerine gidiş-gelişi 76 TL olmaktadır. Bu da gösteriyor ki ulaşım için ayrılan bütçe sadece ücretlinin kendisine ucu ucuna yetmekte olup eş ve çocuklar ulaşım için kendi beden imkânlarını kullanmak zorundadırlar. Ayrıca asgari ücretle çalışan dört kişilik bir ailenin şehirlerarası seyahat etmesi ve aile ziyaretinde bulunabilmesi için gerekli olan ortalama ulaşım tutarı (Ortalama ulaşım tutarı; 2016 yılı için birey başına şehirlerarası ulaşımında 45 TL olarak belirlenmiştir) olan 360 TL'ye sahip olmaması bu kişilerin aile hayatını da olumsuz kılmaktadır.

Eğlence ve kültür için ayırabildiği pay toplamda aylık sadece 17,72 TL'yi bulan asgari ücretli bir aileden sadece bir kişinin eğlence ve kültür faaliyetinde bulunma imkânı olup, bu tutar ile kişi sadece ortalama fiyatlı 14 TL olan sinemaya gidebilirken, tiyatro ya da diğer eğlence ve kültür faaliyetlerine gidebilmesi mümkün değildir. İki çocuk sahibi olan bir asgari ücretlinin eğitim için ayırabildiği bütçe sadece 4,09 TL olup çocuk başına 2,045 TL'dir. Eğitime harcanacak miktarın bu kadar düşük olması, asgari ücretliyi çocuğuna defter kalem bile alamayacak durumda bırakmaktadır ki bu yüzden asgari ücretli ailelerin okul tercihleri büyük oranda, yoksul ve kaynak kıtlığından dolayı eğitim seviyesi düşük durumdaki okullar olmakta ya da bu çocuklar eğitim ile hiç tanışmamaktadır. Bütün bunların yanında kişilerin hayatlarını idame ettirebilmesi için gerekli olan gıdaya birey ve öğün başına sadece 1,14 TL harcanabilmektedir.

İşçilere bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, sağlık, giyim, ulaşım, kültür vb. ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden en az seviyede karşılamaya yetecek şekilde tanımlanan asgari ücret açlık sınırının bile altında kalmaktadır. Asgari ücretin, temel gereksinimleri karşılayacak seviyede olabilmesi için asgari ücret üzerinde yük oluşturan vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin bazılarının kaldırılması ya da çok düşük düzeyde tutulması gerekirken bu yükümlülüklerden bazılarının da devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü vergilerin (gelir ve damga vergisi) hiç alınmaması durumunda sorunlar yine çözülmüş olmayacaktır zira gelir vergisinden asgari geçim indirimi düşüldükten sonraki kalan kısım ile damga vergisinin toplamı olan 37,20 TL {(Asgari ücret üzerinden hesaplanan gelir vergisi (209,99) – eşi çalışmayan ve iki çocuk sahibi olan asgari ücretlinin yararlanabileceği asgari geçim indirimi (185,29) + damga vergisi (12,50)} kişilerin yaşam seviyelerini çok da üst seviyeye çıkarmayacaktır. Bu yüzden vergi benzeri mali yükümlülüklerin de devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Nitekim asgari ücretlinin eline geçecek olan fazla kısım yine harcamalar üzerinden alınacak vergiler yoluyla devletin kasasına intikal edecektir.

3- LİTERATÜR

Asgari ücret üzerindeki vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin istihdam üzerindeki etkilerine ilişkin çalışmaların kısa bir özeti yayımlanma tarihine göre aşağıda verilmiştir.

Daveri ve Tabellini (1997), 1965- 1991 yılları arasında 14 OECD ülkesini temel alarak yapmış oldukları çalışmalarında emek üzerindeki vergi oranı 10 puan arttığında işsizliğin 4 puan arttığını ayrıca işgücü üzerindeki vergilerin yükselmesinin AB büyüme hızını da 0,4 puan azalttığını, Alesina ve Perrotti (1997) ise 14 OECD ülkesi için yapmış oldukları ampirik analizlerinde ücret gelirleri üzerinden hesaplanan vergilerdeki artışın birim işgücü maliyetleri artırdığını ve rekabeti olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır.

Nickell ve Layard (1999) 1983-1994 yıllarını kapsayan 20 OECD ülkesi için yapmış oldukları analizlerinde ortalama vergi takozundaki (bordro, gelir ve tüketim vergilerini içermektedir) 5 puanlık azalışın işsizliği %13 oranında azaltacağı, Nickell (2003) ücret üzerindeki vergi ve benzeri mali yükümlülüklerdeki 10 puanlık artışın, çalışma çağındaki nüfusun işgücü girdisini %1-%3 arasında azaltacağı sonucuna varmıştır.

Bassanini ve Duval (2006), 1982-2003 periyodu için 21 OECD ülkesi için yapmış olduğu araştırmalarında; yüksek ve uzun ömürlü işsizlik yardımlarının, yüksek vergi dilimlerinin ve rekabet karşıtı ürün piyasasının sıkı düzenlenmesinin işsizliği artırdığını tespit etmişlerdir. Ayrıca vergi takozu ile işsizlik ödeneğindeki 10 puanlık azalışın ve ürün piyasası düzenlemesindeki esnekliğin işsizliği sırasıyla 2.8, 1.2 ve 0.7 oranında azaltacağını belirtmişlerdir.

Hong (2008), 1991-2004 dönemi için 28 OECD ülkesi için yapmış olduğu analizinde; yüksek vergi takozunun işgücü verimliliği oranını düşürdüğünü, işgücü maliyetini oluşturan vergi takozundaki bir puanlık artışın işgücü verimliliği büyüme oranını 0.09 oranında azalttığını belirtmişlerdir.

Šeparović (2009), vergi takozundaki artışın şirketlerde işgücü maliyetini artırdığını dolayısıyla da işsizlik düzeyini etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca vergi takozu oranı %7 oranında azaltıldığında işsizlik oranının da 0.7 oranında azalacağını belirtmiştir.

Dolenc ve Laporšek (2010), 1999-2008 yılları için yirmi yedi AB ülkesinde 1 puanlık vergi takozu artışının 0.04 oranında istihdam büyümesini azalttığı sonucuna varmışlar ve vergi takozu oranının düşürülmesinin istihdamı artıracığını, işsizliği azaltacağını sonuç olarak da verimliliğin yükseleceğini ve rekabet gücünün artacağını belirtmişlerdir.

Trpeski ve Tashevskaja (2012), OECD, AB ve AB üye ülke sınıfında yer alan 43 ülkeyi incelemiş olup, yüksek vergi takozuna sahip olan ülkelerde yüksek işsizlik ve düşük istihdam seviyelerinin, düşük vergi takozuna sahip ülkelerde ise bu durumun tam tersinin görüldüğünü ifade etmişlerdir.

4- EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmada vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisi, 1988-2015 dönemi için altı aylık veriler kullanılarak incelenmiştir. 1988 yılının ikinci yarısından itibaren vergi takozu oranları altı aylık periyotlarla yayımlandığı için analiz dönemi bu şekilde seçilmiştir. Vergi takozu ve günlük asgari ücret verileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan elde edilmiştir. İşsizlik verileri ise TÜİK tarafından yayınlanan aylık verilerin, ilk altı ay için ve ikinci altı ay için aritmetik ortalaması alınarak türetilmiştir. Vergi takozu serisi logaritması alınarak analize dâhil edilmiştir. Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini incelemek amacıyla Denklem 1'deki model kurulmuştur.

$$UNP = \beta_0 + \beta_1 VT + \beta_2 MIN + u_t \quad (1)$$

Denklemden UNP ; işsizlik oranını temsil ederken, VT ; vergi takozunu, MIN ise asgari ücreti ifade etmektedir. k kat sayısı ise vergi takozundaki değişimlerin işsizlik üzerindeki etkisini gösterirken, katsayısı ise asgari ücretle işsizlik arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Modele alınmayan ve işsizlik üzerinde etkiye sahip olan diğer potansiyel değişkenler, parametresi ile proxy edilmiştir.

4.1- Birim Kök Analizi

Durağan olmayan serilerle yapılan analizler sahte regresyon problemi içermekte ve analiz sonucunda olması gerekenden daha yüksek t ve R^2 değerlerine ulaşmaktadır.²⁴ Sahte regresyon sonucunda elde edilen bulgular, yanıltıcı yorumlara sebep olmaktadır. Durağanlık analizleri, Dickey ve Fuller'in 1979 ve 1981 yıllarındaki çalışmalarıyla başlamıştır. Serinin ortalama ve varyansının zaman içinde sistematik olarak değişmesi²⁵ anlamına gelen birim kök sorunu, analizlerde sapmalı sonuçlara yol açmaktadır. Durağanlık, serinin kendi geçmiş değerlerinden etkilenmemesi anlamına gelmektedir. Test sürecinde, Denklem 2 - 4'te verilen üç farklı yöntem kullanılarak, serilerin durağanlığı analiz edilir.

$$\text{Sabitli:} \quad \Delta Y_t = \beta_1 * Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (2)$$

$$\text{Sabitli:} \quad \Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 * Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (3)$$

$$\text{Sabitli ve Trendli:} \quad \Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 * Y_{t-1} + \beta_2 * T + \sum_{i=1}^p \alpha_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (4)$$

Denklem 2 - 4'te verilen ifadelerde ifadesinin katsayısı olan parametresi durağanlık sürecinde incelenmektedir. Bu parametrenin 0'dan farklı olması, serinin kendi geçmiş değerlerinden etkilenmediğini, yani serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Bu **çalışmada**, analize dahil edilen seriler birim kök testine tabi tutulmuş ve serilerin durağanlıkları kontrol edilmiştir. Bu amaçla, Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller, ADF) (1981), trend içeren serilerde ADF testine göre daha güçlü olan Phillips-Perron (PP) (1989) ve boş hipotezi ADF ve PP testlerinin tersi **şeklinde olan** Kwiatkowski – Phillips – Schmidt – Shin (KPSS) (1992) birim kök testleri kullanılmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

²⁴ John Elder ve Peter Kennedy, Testing for Unit Roots: What Should Students Be Taught?. Journal Of Economic Education, 2001, s. 138.

²⁵ Damodar N. Gujarati ve Dawn. C. Porter, Basic Econometrics (5th Ed.). USA: McGraw-Hill International Edition, 2009, s. 22.

Tablo 6: Birim Kök Testi Sonuçları

Seri	ADF		PP		KPSS
	t-stat	Prob.	t-stat	Prob.	LM-stat
UNP	-2.45	0.35	-2.62	0.27	1.01
Δ UNP	-7.71*	0.00	-7.78*	0.00	0.05*
VT	-3.17	0.10	-3.23***	0.08	0.29
Δ VT	-8.93*	0.00	-9.16*	0.00	0.03*
MIN	-0.40	0.98	-0.05	0.99	0.25
Δ MIN	-3.14	0.10	-8.68*	0.00	0.10*

Not: * ve *** sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Birim kök testi sonuçlarına göre; işsizlik, vergi takozu ve asgari ücret serileri, üç ayrı testin sonuçları ortak değerlendirildiğinde, düzey değerlerinde durağan değilken, farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Dolayısıyla serilerin her üçü de I(1)'dir.

4.2- Nedensellik Analizi

Ekonomik değişkenlerin pek çoğu, dünyanın genel trendinden etkilenirler ve bu etkilenme, serilerin uzun dönemde birbirleriyle ilişkili gibi görünmelerine yol açabilir. Fakat bu, uzun dönemde birbirleriyle ilişkili gibi görünen değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu anlamına gelmez.²⁶ Bu nedenle analiz edilen değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü sınamak, politika üretme sürecinde önemli bir aşamadır. Nedensellik analizleri Granger (1969) ile literatüre girmiştir. İki seri arasında nedensellik ilişkisinin var olması, bir değişkenin geçmiş değerlerinin diğer değişkenin cari değerlerinin oluşmasında etkili olduğu anlamına gelmektedir. Granger nedensellik testi, bu analizi Denklem (5) ve (6) yardımıyla gerçekleştirmektedir.

$$X_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + u_t \quad (5)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \gamma_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \delta_i X_{t-i} + v_t \quad (6)$$

Denklem (5) ve (6)'da verilen ifadelerde m , optimum gecikme uzunluğunu göstermektedir. ve katsayılarının sıfırdan farklı ve istatistiki olarak anlamlı olmaları, sırasıyla Y 'nin X 'in Granger nedenseli olduğu ve X 'in Y 'nin Granger nedenseli olduğu anlamına gelmektedir.

Granger nedensellik testi, iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını test etmektedir. Bu yüzden, modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle olan nedensellik ilişkileri ayrı ayrı incelenmiştir. Bu kapsamda vergi takozu ile işsizlik ve asgari ücret ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkileri Granger (1969) yöntemiyle araştırılmış ve sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

²⁶ Cemalettin Gerede, Çin-ABD Kur Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 2016. s. 66.

Tablo 7: Granger Nedensellik Testi

Nedenselliğin Yönü	F-stat	Olasılık Değeri	Karar
VT → UNP (4)	2.33***	0.07	Vergi takozundan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik vardır.
UNP → VT (4)	0.74	0.56	
MIN → UNP (1)	1.82	0.18	İşsizlikten asgari ücrete doğru tek yönlü nedensellik vardır.
UNP → MIN (1)	3.55***	0.06	

Not: ***, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler, gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, vergi takozundan işsizliğe doğru ve işsizlikten asgari ücrete doğru tek yönlü nedensellik ilişkileri vardır. Yani, vergi takozunun geçmişteki değerleri, işsizliğin cari değerleri üzerinde bir etkiye sahipken, işsizlik de asgari ücret üzerinde etkilidir.

4.3- Eşbütünleşme Analizi

İlk olarak Engle ve Granger (1987) çalışmasıyla literatüre kazandırılan eşbütünleşme kavramı, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti açısından önemlidir. Düzey değerlerinde durağan olmayan serilerle yapılan uzun dönem regresyon tahminleri, sapmalı sonuçlar vermekte ve sahte regresyon sorununa yol açmaktadır.²⁷ Bu sorunu çözmek amacıyla serilerin farkı alındığında ise, verilerde bilgi kaybı yaratmakta ve analizden elde edilecek sonuçların eksik olmasına sebep olmaktadır. Eşbütünleşme süreci bu sorunun önüne geçmektedir. Eğer düzey değerlerinde durağan olmayan iki serinin doğrusal kombinasyonundan elde edilen hata terimleri serisi durağansa, bu iki seri eşbütünlüktür ve uzun dönemde birlikte hareket ederler.²⁸ Engle-Granger eşbütünleşme testi, aynı seviyede durağan olan serilere uygulanabilen bir testtir ve Denklem 7 ve 8’de verilen süreci takip etmektedir.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 X_t + u_t \quad (7)$$

$$\Delta u_t = \rho * u_{t-1} + v_t \quad (8)$$

Burada , aynı seviyede durağan olan Y ve X değişkenlerinin regresyon tahmininden elde edilen hata terimleri serisini ifade etmektedir. Denklem 8’de verilen ifade ise, bu hata terimleri serisinin durağanlığını incelemektedir. Denklem 8’de yer alan katsayısı sıfırsa ve istatistiksel olarak anlamlıysa hata terimleri serisi durağandır ve Y ve X değişkenleri eşbütünlüktür. Engle-Granger eşbütünleşme testinin boş hipotezi “hata terimleri serisi durağan değildir” şeklindedir. Bir diğer deyişle bu testte, “seriler eşbütünlüklü değildir” boş hipotezi sınanmaktadır. Çalışmada yapılan Engle-Granger eşbütünleşme testine ait hesaplanan değerlerle kritik değerler Tablo 8’de sunulmuştur.

²⁷ Granger, C. W. J., ve Newbold, P. Spurious regressions in econometrics. Journal of Econometrics, 1974.

²⁸ William W.S.Wei, Time Series Analysis: Univariate and Multivariate. Boston: Pearson, 2006.

Tablo 8: Engle-Granger Eşbütünleşme Testi

ADF hesaplanan	ADF kritik	CRDW hesaplanan	CRDW kritik
-3.81*	-3.77	1.74*	0.511

Not: *, %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 8'deki sonuçlara göre; hem hesaplanan ADF hem de hesaplanan CRDW değerleri Engle-Granger (1987) makalesinde yer alan kritik değerlerden büyüktür. Bu durum analiz edilen değişkenlerin eşbütünleşik olduğu anlamına gelir. Yani yapılacak analiz sahte regresyon sorunu içermeyecek ve uzun dönem katsayıları güvenilir olacaktır.

4.4- Uzun Dönem Analizi

Değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisinin sahte regresyon sorunun içermeyeceğinin tespiti eşbütünleşme analiziyle yapıldıktan sonra, bu değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerinin boyutları önem kazanmaktadır. Bu maksatla işsizlik (UNP) bağımlı değişkeni ile vergi takozu (VT) ve asgari ücret (MIN) bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması için uzun dönem tahmini yapılmıştır. Tahmin sürecinde Dinamik En Küçük Kareler (DOLS: Dynamic Ordinary Least Squares) yöntemi kullanılmış, böylece olası bir otokorelasyon sorununun önüne geçilmiştir. DOLS yönteminde serilerin geçmiş, cari ve gelecek değerleri de analize dahil edildiği için ulaşılan sonuçlar standart OLS yöntemine göre daha etkindir.²⁹ Çalışmada ele alınan seriler arasındaki uzun dönem ilişki DOLS metoduyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Uzun Dönem Katsayıları

Değişken	Katsayı	Olasılık Değeri
VT	0.71*	0.00
MIN	0.002*	0.00
C	-2.64*	0.00
	R ² =0.84	SSR=0.002

Not: *, %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Uzun dönem katsayılarının tahmininden elde edilen sonuçlar, çalışmada kurulan modelde yerine koyulmuş ve Denklem 9 elde edilmiştir.

$$UNP = -2.64 + 0.71VT + 0.002MIN \quad (9)$$

Bu sonuçlara göre; vergi takozundaki %1'lik artış, işsizlik oranını %0.71 oranında artırırken, asgari ücretteki 1 birimlik artış ise işsizlik oranında 0.002 birim artışa yol açmaktadır.

²⁹ James H. Stock ve Mark W. Watson, *Ekonometriye Giriş* (Çev. B. Saraçoğlu). Efil Yayınevi, 2011, s. 666-668.

4.5- Kısa Dönem Analizi

Uzun dönemde eşbütünlük olan serilerde meydana gelen şokların, kısa dönemde ne kadar sürede etkisini kaybedeceğinin tespiti amacıyla kısa dönem analizi yapılır. Bu analizde serilerin fark değerleri ve uzun dönem regresyonundan elde edilen hata terimleri serisinin (ECT: Error Correction Term) bir dönem gecikmeli hali birlikte analiz edilir. Kısa dönem analizinden elde edilen sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olması, uzun dönem analizinin geçerliliği ve güvenilirliği hakkında bilgi vermektedir. Çalışmada ele alınan seriler arasındaki kısa dönem ilişkisine ait analiz sonuçları Tablo 10 'da verilmiştir.

Tablo 10: Kısa Dönem Analizi

Değişken	Katsayı	Olasılık Değeri
ΔVT	0.17**	0.02
ΔMIN	0.002***	0.08
ECT(-1)	-0.65***	0.06
C	-0.001	0.34
	$R^2=0.95$	SSR=0.0001

Not: ** ve *** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre; hata terimleri serisi ECT'nin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum kısa dönem hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı, yani kısa dönemde ortaya çıkan şok ve sapmaların uzun dönemde dengeye geldiği anlamına gelmektedir. Ayrıca kısa dönem katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması, yapılan uzun dönem analizinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

5- SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'de; vergi takozundaki %1'lik bir artışın, işsizlik oranını %0.71 oranında artırdığı, asgari ücretteki 1 birimlik artışın ise işsizlik oranını 0.002 birim artırdığı belirlenmiştir. Buna göre işçilere bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, sağlık, giyim, ulaşım, kültür vb. ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden en az seviyede karşılamaya yetecek şekilde tanımlanan asgari ücret, Türkiye'de açlık sınırının bile altında kalmaktadır. Bu yüzden asgari ücretin, temel gereksinimleri karşılayacak seviyede olabilmesi için asgari ücret üzerinde yük oluşturan vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin bazılarının kaldırılması ya da çok düşük düzeyde tutulması gerekirken bu yükümlülüklerden bazılarının da devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü vergilerin (gelir ve damga vergisi) hiç alınmaması durumunda sorunlar yine çözülmüş olmayacaktır zira gelir vergisinden asgari geçim indirimi düşüldükten sonraki kalan kısım ile damga vergisinin toplamı olan 37,20 TL kişilerin yaşam seviyelerini çok da üst seviyeye çıkarmayacaktır. Bu yüzden vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Nitekim asgari ücretlinin eline geçecek olan fazla kısım yine harcamalar üzerinden alınacak vergiler yoluyla devletin kasasına intikal edecektir.

Ücretin işçinin eline geçen net miktarı ile işverene yüklediği maliyet arasındaki farkın yüksek olması, vergi takozu etkisinin negatif yönlü olarak istihdam üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır. Yani istihdam üzerindeki vergi ve benzeri mali yükümlülüklerin artması istihdamı daraltıcı bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu etkiyi ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek için, en az ücreti temsil eden

asgari ücretin vergi dışı bırakılması veya asgari ücret üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin hafifletilmesi suretiyle bu kesim üzerindeki vergi baskısının azaltılması, farklı ücret seviyelerinin farklı oranlarda vergilendirilmesi önem arz etmektedir.

Yapılan analiz sonucunda asgari ücretin artmasının da işsizliği artırdığı sonucuna varılmış olup burada asgari ücretin artması sonucunda işverenlerin katlanmak zorunda olduğu vergi takozunun istihdamı olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Yapılan çalışma sonucunda temel gereksinimleri karşılayacak seviyede olması gereken asgari ücretin artmaması savunulmamakta olup, asgari ücretin günün şartlarına göre artmasına bağlı olarak asgari ücret üzerinden hesaplanan ve işçi-işveren üzerinde vergi takozunun artmasına neden olan vergi ve benzeri kalemlerin düşük oranlarda tutulması ve devlet tarafından desteklenmesi savunulmaktadır. Zira özellikle vergi kalemlerinin düşük tutulması durumunda işçinin eline geçecek net ücret azda olsa artacaktır. Buna bağlı olarak işçinin yapacağı olduğu harcama ile devlet yine vergisini dolaylı yoldan alabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKGÜL, O. (2014), Türkiye’de Asgari Ücret Sisteminin Uluslararası Standartlar Açısından Değerlendirilmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- ALESINA, A., PEROTTI, R. (1997), “The Welfare State and Competitiveness.” *American Economic Review*, 87 (5), 921–39.
- ALPAYDIN, Y. vd. (2015), “İnsani Ücretin Hesaplanması: Türkiye İçin Bir Model”, İstanbul: Gezege Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- AVSALLI, H., KORKMAZ, A. (2012), “Türkiye’de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 151-162.
- BASSANİNİ, A., DUVAL, R. (2006), “Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*.
- ÇİÇEK, Ö. (2013), *Asgari Ücretin Vergi Dışı Kalmasının Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi: Ülkeler Arası Bir Karşılaştırma*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.
- DAVERİ, F., TABELLİNİ, G. (1977), “Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries” <ftp://ftp.igier.unibocconi.it/wp/1997/122.pdf>, Erişim Tarihi: 29.06.2016.
- DİCKEY, D. A., FULLER WAYNE A. (1981), Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, Vol. 49, No. 4., 1057-1072.
- DOLENC, P., LAPORŠEK, S. (2010), “Tax Wedge on Labour and its Effect on Employment Growth in The European Union”, *Prague Economic Papers*, 4, 344-358.
- DURU, K. (2015), “Asgari Ücret Uygulamasının İşgücü İstihdamına Etkisi”, [http://www.kivancduru.com/wp-content/uploads/2015/06/Asgari-Ücret Uygulamasının-İşgücü-İstihdamına-Etkisi.pdf](http://www.kivancduru.com/wp-content/uploads/2015/06/Asgari-Ücret_Uygulamasının-İşgücü-İstihdamına-Etkisi.pdf)
- ELDER, J., KENNEDY, P. E. (2001), Testing for Unit Roots: What Should Students Be Taught?. *Journal of Economic Education*, 32 (2), 137-146.
- ENGLE, R. F., GRANGER, C. W. J. (1987), “Co-integration and Error Correction: Representation and Testing”, *Econometrica*, (55), ss. 251-276.
- Erdoğan, Seyhan (2014), “Türkiye’de Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararlarında İşçi ve İşveren Temsilcilerinin Yaklaşımları (1969-2013)”, *İŞ, GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, 1-37.

- GEREDE, C. (2016), Çin-ABD Kur Savaşı ve Türkiye'ye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın.
- GÖK, M., YALÇIN, Z. (2015), "Türkiye'de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yüklümlü Grupları ile Karşılaştırılması", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, 219-255.
- GRANGER, C.W. J. (1969), Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods. *Econometrics*, 37 (3), 424-438.
- GRANGER, C. W. J., NEWBOLD, P. (1974), Spurious Regressions in Econometrics, *Journal of Econometrics*, No: 2, 111- 120.
- GUJARATI, D. M., PORTER, D. C. (2009), *Basic Econometrics* (5th Ed.). USA: McGraw-Hill International Edition.
- HONG, D. (2008), "Can Tax Wedge Affect Labor Productivity? A TSLs Fixed Model on OECD Panel Data", *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies* Vol. 5-1, 15-32.
- KARAÇOR, Z. vd. (2011), "Asgari Ücret, İşsizlik Oranı ve Enflasyon Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2010)", *Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi- VII*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KORKMAZ, A. (2003), "Çağdaş Gelişmeler Açısından Asgari Ücret: Genel Olarak Dünyada ve Türkiye'de", *Kamu-İş Yayınları*, Ankara.
- KORKMAZ, A. (2004), "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Türkiye'de Asgari Ücret: 1951-2003", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: (7) 1, 53-69.
- KORKMAZ, A. vd. (2013), *Onurlu İnsan Onurlu Yaşam İçin İnsani Ücret, İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, Nakış Ofset*, İstanbul.
- KWIATKOWSKI, D. vd. (1992), Testing The Null Hypothesis of Stationarity Against The Alternative of A Unit Root: How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root?. *Journal of Econometrics*, 54, 159-178.
- NICKELL, S., LAYARD, R. (1999), "Labour Market Institutions and Economic Performance," in Ashenfelter, O., Card, D., ed., *Handbook of Labor Economics*. Amsterdam: North Holland, 3029-3084.
- NICKELL, S. (2003), "Employment and Taxes." *Cesifo Working Paper*, No: 1109.
- PHILLIPS, P. C. B., PERRON, P. (1988), Testing For A Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, Vol. 75, No. 2., 335-346.
- RAKICI, C., VURAL, T. (2011), "Asgari Ücret Üzerindeki Toplam Vergi Yükü ve Asgari Ücret Tutarının Anlamı", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Sayı: 2 (3), 57-68.
- ŠEPAROVIĆ, A. (2009), "The Influence of The Tax Wedge on Unemployment in OECD Countries in Comparison with Croatia" *Financial Theory and Practice*, 33 (4) 449-463.
- STOCK, J. H., WATSON, M. Watson (2011), *Ekonometriye Giriş* (Çev. B. Saraçoğlu). Efil Yayınevi. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı).
- TRPESKİ, P., TASHEVSKA, B. (2012), "Labour Tax Wedge in The Republic of Macedonia- Trends and International Comparison", *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 14(2), 571-585.
- Türk-İş (1978), "Asgari Ücret, Türkiye ve Dünya Uygulaması", *Türk-İş Yayınları*, No: 19, Ankara.
- YILMAZ ESER, B., TERZİ, H. (2008), "Türkiye'de Asgari Ücret: Sorunlar Öneriler", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 22: Sayı: 1, 129-143.
- WEİ, W. W. S. (2006), *Time Series Analysis: Univariate and Multivariate*. Boston: Pearson.